

Europa, Europa

Josep Maria Terricabras

1. NECESSITAT D'EUROPA

No caldria que ho digués, però tampoc no està malament repetir-ho: no s'ha de confondre Europa amb la Unió Europea i amb les seves institucions. Hi ha països europeus que no pertanyen a la Unió, alguns que no és previsible que hi pertanyin en el futur i, dels vint-i-vuit estats que de moment hi pertanyen, n'hi ha que hi tenen presències ben diferents, tant perquè han acordat clàusules d'excepció com perquè, per exemple, no pertanyen a la zona euro.

Si ens cenyim ara al que és pròpiament la Unió, el Parlament és l'únic òrgan d'àmbit europeu elegit democràticament pels ciutadans. Aquest és un avenç considerable, encara que insuficient, perquè la Comissió Europea hauria de tenir un estatut ben diferent del que té ara si volem que es converteixi en l'òrgan de govern de la Unió. En tot cas, no podem pas amagar que entre els mateixos diputats europeus ha crescut molt, en els darrers anys, el nombre dels que es declaren «euroescèptics». El mal senyal no és pas que, en aquesta legislatura del 2014

al 2019 hi hagi més diputats euroescèptics que mai en el Parlament Europeu, sinó que, entre els més de 500 milions d'europeus representats pels 28 estats de la Unió, n'hi hagi més que mai que facin confiança a candidats euroescèptics i que se sentin ben representats per ells.

Juntament amb aquests, també hi ha més diputats «eurocrítics» que mai. Jo m'hi compto. Som els diputats que no estem satisfets amb una certa Europa bàsicament centrada en les preocupacions dels estats que la configuren i no pas en un projecte europeu nou, que il·lusioni, encara que comporti renúncies i sacrificis als estats membres.

No es pot pas dir, doncs, que els «eurocrítics» se sumen als «euroescèptics», ben al contrari. Encara que tots ens queixem de la situació actual de la Unió Europea, mentre els euroescèptics volen menys Europa –al remat, gens d'Europa– i volen tornar al vell format de la independència dels estats, els eurocrítics saben que aquesta independència antiga ara ja és impossible, ja és pura ficció, que la dissolució del projecte europeu seria l'abandó de qualsevol projecte de progrés per als ciutadans del continent. (No oblidem, d'altra banda, que els euroescèptics no ho semblen ser del tot, perquè resulta que estan encantats que els estats que ells representen rebin fons europeus,

Josep Maria Terricabras és catedràtic de Filosofia de la Universitat de Girona i diputat del Parlament Europeu (per Esquerra Republicana de Catalunya).

com més millor, i estan contents –sobretot que no es noti gaire– sempre que la Unió els dona un cop de mà quan ho necessiten.)

Els eurocrítics, doncs, no volen menys Europa, sinó que en volen més, molta més, perquè saben que només una Europa més unida i més forta pot tenir un paper rellevant ara i en el futur. Ja s'entén, doncs, que, quan els crítics de vegades mostren un cert escepticisme, no és pas perquè pensin que Europa no serveix sinó més aviat perquè sovint tenen la impressió (força fonamentada) que el projecte d'una Europa ben enllaçada i ben desplegada es desenvolupa d'una forma tan i tan lenta que sembla que només anirà arribant a base de molt desgast i molta pressió, però no a base de la molta il·lusió que va veure néixer el projecte europeu, il·lusió que, en els darrers anys, s'ha anat apagant.

D'altra banda, Europa ens és imprescindible. Sobretot pel que fa a l'economia, fins fa ben poc era el soci natural dels EUA. Hi ha, però, una colla de potències emergents –de fet, ja ben emergides–, entre les quals la Xina, l'Índia o el Brasil, que han esdevingut socis tan interessants i atractius com ho ha estat Europa. Només una Unió Europea ben travada pot continuar presentant-se com una potència econòmica que s'hagi de tenir en compte. Però encara més: la Unió haurà de ser, en el futur, una referència obligada i sòlida de la defensa dels drets humans, de la dignitat del treball i dels treballadors, de la llibertat d'expressió, de la cultura crítica, de la capacitat d'alternatives, de la protecció del medi ambient i d'un benestar sostenible. No es pot pas dir que els països emergents tinguin aquests trets com a preocupacions prioritàries. Per això, encara que diguem que aquesta Europa no ens agrada prou, hem de dir que una

Europa ben treballada i ben evolucionada és absolutament necessària, que sense ella no seríem res o seríem, del tot, colònies.

2. DIFICULTAT D'EUROPA

La mitologia grega ens dona diverses versions de l'aparició de la figura d'Europa. Trobo, però, especialment interessant que, en les diverses figures i formes de presentar-la, Europa sempre aparegui com un rapte. L'Europa mitològica és raptada i traslladada a un altre lloc. Això avui em fa pensar que Europa, raptada i traslladada inicialment a Creta, va ser finalment raptada i traslladada a Roma el 1957, quan es van signar els tractats que donen origen a les primeres Comunitats Europees i que han portat fins a la Unió Europea.

Si Europa ha estat metafòricament raptada és perquè és prou bella, prou interessant, i perquè es pensa que es pot convertir en alguna realitat encara més interessant i bella. D'intents d'apoderar-se d'Europa per part d'algun poder en solitari n'hi ha hagut alguns. Eren intents que entenien Europa com un tot, però no com un ideal sinó més aviat com un botí.

El primer intent de fer un acord per compartir realment Europa, per fer-la accessible a molts és aquest que ara vivim i que ja ha tingut alguns resultats molt notables. El fet que nasqués per l'interès del carbó i de l'acer ja revela que es volia construir alguna cosa sòlida i forta perquè es partia de la debilitat, de la competència i de la desconfiança. Que, des de llavors, l'estratègia de confrontació, per exemple, entre Alemanya i França s'hagi traslladat al terreny econòmic i comercial, i ho hagi fet a través d'acords consensuats és ja una vic-

tòria extraordinària del que podria arribar a ser una Europa basada més en la complicitat que no pas en la col·lisió.

Això, però, encara presenta dificultats molt importants. No solament perquè s'ha triat l'opció d'ampliar al màxim possible la Unió Europea –enriquant-la, doncs, amb més varietat, però alhora mostrant-ne més les costures i les divergències–, sinó perquè els estats participants no caminen pas necessàriament cap a la mateixa meta i sovint ni tan sols han imaginat cap a quina meta volen caminar.

Per a la majoria dels 28 estats que la conformen, la Unió és avui la seva sortida, el seu refugi natural, no necessàriament un espai il·lusonant i realment transformador. Ho he dit abans en relació amb els diputats euroescèptics i ho puc adaptar al cas dels estats que han volgut lliurement formar part de la Unió Europea i que, a vegades, només ho han aconseguit dificultosament: el problema no és que aquests estats estiguin literalment conformats essent membres de la Unió, sinó que són els seus ciutadans els que s'hi han conformat, els que es conformen amb això.

La dificultat actual d'Europa és, certament, la manca d'il·lusió compartida i la manca de projecte comú. I és que els interessos estatals –que a Europa s'anomenen «nacionals»– encara hi prevalen molt. L'aparent cessió de sobirania clàssica –exèrcit, fronteres, moneda–, no pot amagar de cap manera que els estats continuen mantenint tota la sobirania del dia a dia, perquè ningú no pot intervenir en allò que facin internament les seves forces de seguretat; poden obrir i tancar les seves fronteres quan volen i –tal com estem veient contínuament– les poden envoltar de filats, reixes o murs, i tot i que ja no encunyen moneda pròpia, tenen,

en canvi, absoluta autoritat fiscal, cosa que fa impossible que el fet de compartir una moneda tingui els efectes que serien desitjables i més aviat crea problemes.

Com que en democràcia les eleccions són essencials –encara que no siguin l'únic element essencial–, és justament a les eleccions europees quan millor es detecta el distanciament que molts ciutadans tenen respecte al projecte europeu. A les eleccions per al mandat 2014-2019, el Principat va passar d'una participació del 37,5% a una del 47%, tot i que anteriorment la participació catalana sempre havia estat entre un 4 i un 7% per darrere de l'espanyola. Que en les darreres eleccions s'hagi augmentat un 10% és una bona cosa, sobretot també perquè ha quedat per sobre de la mitjana europea. És clar que qualsevol participació que no arribi al 50% s'ha de considerar mancada. Això passa, però, perquè els ciutadans veuen Europa molt lluny encara que hi siguin a dins, perquè no s'identifiquen amb els ideals europeus que, al capdavant, tampoc no els queden gens clars, i perquè desconeixen les polítiques comunitàries que es van desenvolupant i que s'apliquen en els diferents països. Molts pensen que la Unió Europea els queda lluny, que les seves resolucions els afecten poc o gens. I en això s'equivoquen. Els ciutadans encara desconeixen que entre el 70 i el 75% de les seves activitats i rutines diàries ja estan d'alguna manera regides o influïdes per directives o reglaments europeus, des de l'agricultura i la universitat fins a les comunicacions, la seguretat alimentària, la salut, el medi ambient, el món digital o l'economia, els tribunals i les forces armades. Per tant, la UE és la nova casa dels europeus i cada dia ho serà més, perquè tot just està en construcció.

Em sembla, a més, que en l'acceptació i comprensió d'això els estats hi ajuden ben poc, perquè, quan la legislació comunitària que apliquen és ben acollida acostumen a apropiarse'n l'èxit, mentre que quan la legislació és més aviat restrictiva llavors en donen les culpes a Europa i als tecnòcrates europeus. Això passa més sovint en els països del sud, que veuen el nord com a oposat, tant en principis com en experiències.

Estic segur que, en això, rellegir Max Weber ens seria de molta ajuda. Perquè és cert que la moral protestant i la catòlica —encara tradicionalment, arreladament, vigents en temps de laïcitat superficial— han anat afaïçonant la població en direccions no pas ben coincidents. Mentre que la moral del nord comporta el rigor en l'administració dels béns públics i el respecte a la iniciativa privada —altrament, es perd qualsevol credibilitat i es cau en l'ostracisme civil—, en canvi, en el camp catòlic es produeix una estranya barreja entre públic i privat que, quan és denunciada o explota s'acostuma a saldar amb excuses o amb el confessionari, sense que s'hagin de rentre altres comptes sinó aquells que déu ha de demanar algun dia als creients.

Això em sembla que ajuda a entendre un cert tarannà polític, però, és clar, no explica en cap cas —i encara menys justifica— les polítiques públiques europees. Una de les més devastadores ha estat la de l'austeritat imposada als comptes públics a partir del 2007-2008. Els països del sud estaven en pitjor situació i han sofert l'austeritat d'una manera més crua, d'una manera fins i tot cruel. Molts hem clamat contra l'austeritat que s'imposava, senzillament perquè l'austeritat no pot ser entesa com la recepta miraculosa, sobretot quan es fa servir per carregar el pes de la terrible crisi econòmica

sobre els treballadors, les classes mitjanes, les petites i mitjanes empreses, els béns i els serveis públics, però en canvi no s'actua amb la necessària contundència contra les entitats bancàries i les grans corporacions les polítiques de les quals són a la base del desencadenament de la crisi. A aquestes més aviat se les ha ajudat, mentre s'han suprimit ajuts socials, s'han tancat hospitals, s'han reduït els serveis d'ensenyament i cultura, s'han desprotegit les persones discapacitades i s'ha afeblit la recerca. Tot això ha passat molt més en el sud que en el nord, però tot això ha acabat de perjudicar el sud en benefici, en bona part, dels bancs i de les corporacions del nord. I aquestes són polítiques injustes que s'han de canviar. (No sóc gens partidari —per raons estrictament lingüístiques— de protestar contra l'anomenat per molts «austericidi». Simplement perquè amb aquesta expressió volen dir el contrari del que diuen. Els que no volen una determinada austeritat no han d'estar en contra de l'austericidi sinó a favor, perquè el que volen és la mort de l'austeritat, la seva desaparició, i això és l'austericidi, tal com el magnicidi és la liquidació del governant. Suposo que els que es queixen ho haurien de fer perquè el que s'ha produït no és austericidi sinó l'esclafament del benestar, és a dir, el «benestaricidi», però també entenc que ningú no vulgui fer servir una expressió tan lletja.) Aquests darrers set o vuit anys els ciutadans europeus, sobretot els més desafavorits i les classes més mitjanes —vull dir, les més inestables— han sofert les polítiques de repressió econòmica i social d'una manera fortíssima en tot el continent, però sobretot en les economies més catòlicament maltractades, que són les del sud. I això no podia anar a favor d'Europa. Per això l'esperit europeista més aviat ha reculat,

s'ha sentit traït i ha acabat en un desengany bastant profund.

El desengany de molts ciutadans per les seves experiències internes a la Unió ha estat reforçat encara per elements que podem anomenar externs i que són de gran importància. Es retreu amb raó a les institucions europees que no hagin estat capaces de reaccionar adequadament ni a la crisi dels Balcans, ni a les revoltes en el Mediterrani, ni a la situació empitjorada de l'Orient Mitjà, que ho hagin fet amb retard a la crisi d'Ucraïna, i que encara no hagin estat capaces de posar-se d'acord en un comportament comú i eficaç davant la crisi gravíssima, sagnant, inhumana, dels refugiats i immigrants que arriben a Europa amb l'esperança de rebre ajut i que, juntament amb algunes benvingudes, també es troben amb silencis, impediments i rebuigs. Cap resposta comuna, doncs, cap resposta europea. Aquesta és una nova via de desconfiança en les pròpies forces, en el futur d'Europa.

Tot això és veritat, però també és interessant d'observar que la desconfiança envers Europa no va pas deslligada d'un moviment més general de desconfiança envers les polítiques dels països propis. Això es comprova constantment en el Parlament Europeu que té un comitè anomenat de Peticions i que rep autèntiques allaus de peticions de ciutadans que es queixen del tracte rebut, en qualsevol àmbit, en el seu Estat, i reclamen protecció europea.

Aquest sembla ser un indicatiu del fet que molts ciutadans encara creuen que la Unió Europea els pot ajudar quan la protecció propera, la dels seus estats està fent fallida. La llàstima és que sovint tant el Comitè de Peticions com la Comissió Europea, a qui sempre s'ha de dirigir finalment el

Comitè –perquè és la Comissió la que té, en certa manera, tasques executives i no pas el Parlament–, no siguin capaces de satisfer les demandes ciutadanes. D'una banda, per l'enorme quantitat de peticions que hi arriben –les provinents d'Espanya són nombrosíssimes–; de l'altra, per un funcionament molt poc àgil i poc eficaç del Comitè, que s'hauria de reformar urgentment, i encara perquè –ja ho he dit abans– molt sovint tant el Comitè com la Comissió han de reconèixer que qui té les darreres competències en molts dels assumptes denunciats són els estats, i per tant, s'han de resignar a demanar la seva col·laboració o la seva bona disposició. Certament, fins que la Unió no assumeixi moltes més competències de les que té ara, no podrà aspirar a satisfer les necessitats ciutadanes i estarà condemnada a reconèixer que la Unió dels estats encara és escassa, que sovint no es tracta d'una veritable unió sinó més aviat d'una conjunció o d'una juxtaposició d'estats.

3. TRANSFORMACIÓ D'EUROPA

Fins aquí he parlat de la necessitat de més Europa per a resoldre els problemes conjunts que tenim, però també de la dificultat de tenir més Europa. Calen, certament impulsos nous que han de venir dels estats, però també de les regions i institucions europees, de la societat civil i d'organitzacions ciutadanes de tota mena.

Em sembla que la situació actual de la política europea es podria descriure com una paradoxa històrica: d'una banda, van ser els estats els que van fer possible, des del 1957, d'imaginar una Europa unida i compartida; d'altra banda, però, ara també són els estats els que, en defensa dels seus

interessos, posen traves a una evolució europea que podria tenir un caràcter federal o federalitzant, i que més aviat l'endarrereixen o la rebutgen, pensant sobretot en la pròpia sobirania i en els propis interessos. És perquè sembla que Europa s'està quedant a mig fer que calen els impulsos que la mobilitzin, impulsos forts que desencallin la seva lenta i embarbussada marxa endavant.

És obvi que aquests impulsos no poden dependre només de la bona voluntat, o del bon saber fer, de persones i forces polítiques renovades. El que estrictament cal és una renovació estructural i funcional de la Unió, és a dir, una renovació a fons dels tractats i de les maneres de procedir.

Comencem per la Comissió Europea. Ella forma, juntament amb el Consell Europeu dels estats i amb el Parlament Europeu, el trident que empeny l'acció europea. Mentre el poder recaigui tan fortament en els estats, les inèrcies seran fortes i bloquejaran els canvis. Convé que la Comissió Europea adquireixi l'estatut de govern europeu i que el Consell actuï més aviat com a Senat. Això implica, és clar, que cada estat no designi el seu comissari, sinó que hi hagi una nova manera d'eleger el president de la Comissió i que aquest es guanyi el recolzament de la majoria del Parlament per a formar el seu govern de comissaris. Però això vol dir també que els escons del Parlament Europeu no poden estar distribuïts només segons la grandària de cada país, sinó que hi ha d'haver mecanismes de correcció que ajudin a polir les grans diferències de presència que hi ha ara entre els països. La introducció de «l·listes transnacionals» —fins ara mateix bloquejades per alguns com a impossibles— ajudaria a entendre no solament que Europa és més que una amalgama d'estats sinó també que els ciutadans

poden acabar votant l·listes més barrejades, més transversals, menys rígides.

Si la Comissió i el Parlament obtinguessin més poder, Europa podria guanyar proximitat amb els ciutadans. Avui en tenim indicis esperançadors. Per exemple, sembla ben clar que, a dia d'avui, tant la Comissió com el Parlament no estan a favor de mesures que són recolzades pels estats però que una gran part de la població no aplaudeix sinó que rebutja expressament. Estic pensant, com a cas simptomàtic, en la negociació que s'està fent de l'anomenat TTIP (Tractat Transatlàntic de Comerç i Inversions), que és un projecte d'acord comercial entre els EUA i la Unió Europea iniciat el 2013. Si no s'hi fan canvis absolutament essencials, la Unió Europea no pot acceptar un tractat que rebaixaria els nivells de protecció dels consumidors i el grau de benestar i de qualitat de vida que ja és patrimoni dels europeus. I això ho haurien de poder vigilar aquells que fossin elegits pels ciutadans europeus, perquè no es tracta —com passa en tants altres casos— de qüestions estrictament tècniques o de negociacions administratives, sinó d'assumptes de gran rellevància política.

Són moltes les iniciatives que Europa hauria de prendre en la línia de més participació ciutadana, més transparència i més control. A part de la necessària reforma del Comitè de Peticions, al qual m'he referit anteriorment, penso ara en un altre exemple digne d'esment: es tracta de les anomenades ECI (Iniciatives Ciutadanes Europees), a través de les quals els europeus poden presentar un milió de signatures i fer demandes específiques a la Comissió. No només s'ha de millorar la forma d'aquestes iniciatives ciutadanes sinó que s'ha de garantir que arribin a bon port, és a dir que, quan han

completar tots els requisits, la Comissió i el Parlament en facin cas i les implementin. No es pot demanar als ciutadans que participin i s'interessin per Europa si aquesta no és receptiva i estimuladora de les seves inquietuds, dels seus desigs i demandes.

Certament, s'ha de treballar encara molt per transformar aquesta Europa en una Europa social, interessada en el creixement i en el benestar més que no pas en l'austeritat a qualsevol cost; per una Europa que desplegui polítiques d'autèntica solidaritat amb aquelles regions que són, o han quedat, més desfavorides; per una Europa que respecti la diversitat interna, la pluralitat cul-

tural, l'expressió constant de la llibertat i dels drets humans. Aquests són els fonaments d'una Europa federal, que no federa bancs i economies, sinó sobretot pobles i societats, respectant-ne les diferències i eliminant-ne les desigualtats.

Aquesta Europa sí que ens interessa i interessaria cada dia més els ciutadans. Perquè la Unió Europea, amb vint-i-vuit estats fins ara, i amb Catalunya i Escòcia que hi volen ser aviat, ha de ser un espai d'entesa, de convivència, de protecció i de projecció, per dir-ho així, ha de ser un espai de diversitat i de respecte, un espai que escalfi i que no esclafi. □

Subscriu-te a Mètode!
i aprofita aquesta oferta: 2 monografies de regal!

Subscripcions (4 números l'any):
25€ per a Espanya, 40€ per a l'estranger.

www.metode.cat